

Doktori (PhD) értekezés-tervezet
tézisfüzet

Fácányi Zsuzsanna
Gödöllő
2017.

Szent István Egyetem

Közösségi kertek a városi tájban
Tájépítészeti és szociológiai aspektusok Budapesten

(érvényes cím)

Kertek, közösségek

Budapesti közösségi kertek tájépítészeti és szociológiai értelmezése

(módosított cím javaslat)

értekezés-tervezet

tézisfüzet

Fáczányi Zsuzsanna

Gödöllő

2017.

A doktori iskola

megnevezése: Szent István Egyetem
Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

tudományága: agrárműszaki

vezetője: Dr. Bozó László
egyetemi tanár, DSc, MHAS
SZIE, Kertészettudományi Kar,
Talajtan és Vízgazdálkodás Tanszék

Belső témavezető: Dr. Balogh Péter István
egyetemi docens, PhD, DLA
SZIE, Tájépítészeti és Településtervezési Kar,
Kert- és Szabadtértervezési Tanszék

Külső témavezető: Dr. Kocsis János Balázs
egyetemi docens, PhD
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Szociológia és Kommunikáció Tanszék

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A belső témavezető jóváhagyása

.....
A külső témavezető jóváhagyása

A MUNKA ELŐZMÉNYEI

A téma jelentősége

Az általam vizsgált közösségi kert típust azok a városi zöldség- és gyümölcsstermelő kertek alkotják, amelyeket kertközösségek létrehozásának és/vagy a lakókörnyezet alakításának igénye hozott létre. Európai elterjedésük nagy lendülettel történt, nyugat-európai országokkal összehasonlítva Kelet-Közép Európa városaiban megjelenése később, jellemzően 2010. körül kezdődik – vélhetően azt a városi „nyitást”, újfajta város-használatot kihasználva, amit az utóbbi években Budapesten is tapasztalhatunk – fizikai és épített környezethez való viszony megváltozott, fontosabbá vált a helyi identitás, a közösséghez tartozás és a közösség által használható köztér és zöldfelület iránti igény.

A kertészkedés – a földdel való kapcsolat, az élelmiszer megtermelésének élménye és a kertben való megnyugvás ősi alapszükséglet, ahogy az embertársainkkal való kapcsolat, a közösségre való támaszkodás is az. Ezen erős motiváció által fenntartott igény hatására kertek nyílnak, melyek jelentős lehetőséget rejtenek – résztvevőik a városban a veteményezésből egyes esetekben tudatosan, máshol észrevétlenül „átbillennek” és kisközösségeket alkotnak – a kertek a közösségépítés helyszínévé válnak. A városi kertközösségek olyan időszerű kérdésselvetésekkel is szembesülnek, mint a városban elérhető élelmiszer minőségének kérdése, a rövid élelmiszerláncok tematikája, vagy az élelmiszerbiztonság. A budapesti kerteknek nem tulajdonítok nagy szerepet az élelmiszerellátás terén, ám gondolkodásra késztető és szemléletformáló erejük jelentős – érzékennyé teszik, cselekvésre ösztönzik a résztvevőket.

Budapesten az elmúlt öt év közel 40 kerthelyszíne jelentős érdeklődést, városi igényt tükröz, de kevés ezt feltáró, magyar kutatás érhető el. A városhasználat erősen kultúra- és társadalom-specifikus, a nemzetközi kutatási eredmények magyar viszonylatban történő értelmezése időszerű. Az értekezés keretein belül nem a közösségi kert-funkció értékét teszem mérlegre – ezt nagyon sokan megtették már előttem, az általuk létrehozott érték számomra vitathatatlan. A városi kisközösségek mozgósításának és a lakókörnyezet alakításának szándékával létrehozott közösségi kertek magyar hátterét tárom fel, melyet jelentősnek tartok az erősen atomizált magyar társadalommal összefüggés-

ben. Hasonlóképpen jelentőséget tulajdonítok a közösségi kertek által megvalósult, közösség által fenntartott szabadter-használatnak is, amelyet újszerűnek gondolok – vizsgálom a kertek tájépítészeti értékét és ennek a közösség működésére való visszahatását.

A téma kiterjesztése és szűkítése

A szakirodalomban és köznyelvben egyaránt *közösségi kertként*¹ szerepelnek az élelemhiány által előhívott válságkertek, ill. a kubai gazdasági rendszer összeomlására kényszerből megoldást jelentő kertek; a svájci felső középosztály divatos szabadidős tevékenységének helyszínéül szolgáló kiskertek; a budapesti telepszerű beépítés úszótelkei közötti szabadterén működő, a szomszédokból kisközösséget formáló kertek egyaránt. Ezen kerteket feldolgozó nemzetközi szakirodalom széleskörű. Munkám során azokkal a városon belüli kertekkel foglalkozom, ahol mezőgazdasági termelést folytatnak – olyan városi, közösen művelt zöldséges-kertekkel, amelyek létrehozásában a termelés mellett egyaránt cél volt a közösségi és/vagy a zöldfelületi fejlesztés is. Az általam vizsgált közösségi kertekben nem foglalkoznak állattartással. Ilyen közösségi kertek a fővároson kívül számos magyar városban is működnek, a fővárosi kertek azonban szélesebb feltárási és összehasonlítási lehetőséget jelentenek.

A következőkben ismertetem azokat a kérdéseket, amelyekkel az előzetes adatgyűjtésem során ezekkel a kertekkel kapcsolatban szembesültem és érdekesnek találtam, a kutatás alapvető céljainak lehatárolásához vezető gondolatokat, valamint a kiemelt szakterületi irányok kiválasztását.

Az ezredforduló után új jelenségek alakították át a Budapest társadalmát. Az addigi hanyatló lakosságszámot, előregedést, slumok kialakulását előrevetítő tendenciákat, fiatal, tehetősebb rétegek központi részekbe meginduló beköltözése váltotta föl, ami a köztér új szemléletű használatában is megnyilvánult. Ez a reurbanizációs folyamat a belváros részeinek újraeledését jelenthette, a megjelenő átalakuló városhasználat hatása további, belvároson kívüli területeken is érzékelhető. Vizsgálom ezen újfajta városhasználat és a közösségi kertek megjelenése kapcsolatát.

---

¹ Általános értelemben használt fogalom, mely jelentősen eltérő háttérű kerteket is jelöl. Ezt a tágabb fogalmat az értekezésben dőlt betűhasználattal jelzem.

Ökológiai szempontból a közösségi kertek szemléletformáló hatását tartom a magyar környezetben jelentősnek; fokozódó szerepük lehet a városi élet fenntarthatóvá tétele, a környezettudatosság, a gazdálkodó újrahasznosítás folyamatában² – így célom e hatások feltárása és bemutatása. Pozitív ökológiai hatásnak értékelem azt is, hogy a kertek a „low-cost” szabadter-fejlesztés eszközei, mérsékelt kezdeti beruházással adott kereteket és civil szerepvállalás által mozgósított társadalmi erőt használnak. A közösségi kertekkel kapcsolatban a csapadékvíz-kezelés és -visszatartás kérdését, a városi komposztálás lehetőségét, a zöldterületi-intenzitás és a hősziget-jelenséggel való összefüggésének vizsgálatát is érdemesnek tartom, de e kérdések jelen kutatásom kereteit meghaladják.

A közösségi kertek által egy új jellegű, korlátozott szabadterhasználati forma jött létre, amely közösségi üzemeltetésével egyedi értéket képvisel a fővárosban. Célom, hogy tájépítészeti megközelítéssel és eszközrendszerrel értelmezzem a kiválasztott kertek megjelenését, a tájépítészeti érték példáit és feltételeit, a városi szövetbe való beágyazódásukat, a helyszín „helyé” válását.

A budapesti közösségi kertek kezdeményezésében és szervezésében kezdetben két civil szervezet tevékenysége volt meghatározó, melyekhez 2014-ben csatlakozott néhány kerületi önkormányzat, valamint megjelent a céges mecenatúra is. Célom megismerni e szereplők indíttatását és eltérő munkamódszerüket, és vizsgálni a szervezés és a kertek működése közötti összefüggést. Különösen érdekes a kerületi önkormányzatok nemzetközi gyakorlatra nem jellemző hozzáállása, amely a közösségi kert gondolatot a szabadter-fejlesztés, ill. lakótelepi szociális rehabilitáció elemeként alkalmazza. Nagyvállalatok tulajdonában lévő ingatlanon, „szárnyaik alatt” létrejövő kertek esetében fontos kérdés, mennyire alkalmasak ezek a fejlesztések a nyilvánvaló reklámhatásukon túl a résztvevő kert-közösség érdekeinek kiszolgálására is.

A szervezői szándék csak akkor megvalósítható és fenntartható, ha van erős igény, amire rátalál. Budapesten két igényterület rajzolódott ki 2010 óta, melyeket a kutatás során felmerek és elemzek. Egyik a lakótelepi beépítésű területen igazolt folyamatos

---

² Christa Müller szociológus gondolatmenetére utalva (Müller, 2012)

igény, ahol a részvétel jelentős élettérbővülést jelent, valamint a jellemzően első-generációs városlakók saját kertjének hiányát pótolja. Érdekes a közösségi kertekben való részvétel és a zártkert, ill. nyaraló lehetőségének felmérése is; erre a kiválasztott kertek adatgyűjtésénél kitérek, de nem vállalkozom teljes körű feltárására. A lakótelepi szabadter rendelkezésre áll és átalakulást igényel; ez szintén segíti a kertek szervezését. Párhuzamosan érzékelhető a belvárosi dzsentifikációval összefüggő igény is, amely a belvárosba költöző, fiatal réteg – találkozóhelyeket, közösségi élményt keresnek, fontos a zöld-környezet, a közösségi városhasználat, melyek többek között beépítetlen belvárosi ingatlanok, gyakran átmeneti hasznosításaként valósulhatnak meg.

A kertek társadalmi háttérét értelmezve mérlegeltem, hogy a környezetpszichológiai, vagy szociológiai megközelítés a célravezetőbb. A szakirodalom megismerése során egyértelművé vált számomra, hogy ezekben a kertekben való részvétel az egyénnek otthonosságot, biztonságérzetet, ezáltal személyes helykötődést jelentenek, ezért a résztvevők számára környezetpszichológiai hozadékuk vitathatatlan. A magyar kontextusban inkább a kertközösségek vizsgálatát, a közösségépítés jelentőségét, szociológiai hatásuk feltárását tartom érdekesnek, így a szociológia szemléletmódját alkalmazom.

A nyugat-európai gyakorlatban működő szociális indíttatású közösségi kertek, például a menekülteket és bevándorlókat befogadó interkulturális kertek, szociálisan hátrányos helyzetben lévők foglalkoztató kertek meghonosításának kérdéseit nagyon időszerűnek tartom, de ez jelen értekezés kereteit meghaladja.

A termelési célú városi kertek tovább-fejlesztéseként nyugat-európai országokban a közösségi városi mezőgazdaság egyre kreatívabb és hatékonyabb megvalósítását tapasztalhatjuk. Mivel Magyarországon a városokhoz kapcsolódó vidéki termőterületek és fel tételek rendelkezésre állnak, az élelmiszerellátás szempontjából a környezettudatosabb logisztika, helyi élelmiszerláncok, tudatosabb és alkalmazkodóbb fogyasztói magatartás fejlesztését tartom elsőként lényegesnek, így ezeket a fejlesztéseket jelen kutatásomban nem vizsgálom.

A KUTATÁS CÉLJA, KIINDULÓ FELTÉTELEZÉSEK

A téma jellegéből, valamint az interdiszciplináris megközelítés igényéből adódóan nem felállított hipotézisek megfigyeléssel való igazolásának módszerét választottam, hanem a feltáró kutatás gondolatmenetet alkalmaztam. Az adatgyűjtés folyamatában alábbi célokat, majd feltételezéseket fogalmaztam meg.

Cél 1 Áttekintő adatgyűjtéssel felmérni, majd dokumentálni a 2010-2017 között Budapesten nyílt közösségi kerteket. Az áttekintés segíti a közösségi kertek értelmezését, a részletes vizsgálatra legalkalmasabb kertek kiválasztását; az adatbázis alapot képezhet további átfogó vizsgálatoknak.

Feltételezés: A „közösségi kert” általános fogalma lényegében eltérő városi kerteket is jelölhet.

Feltételezés: Budapest közösségi kertjeiben hosszú időszakra elhagyott, nem művelt ágyás alig található, ebből és a megjelenő új kerteket látva arra következtetek, hogy Budapesten egyre fokozódó igény van a közösségi kertekben való részvétel lehetőségére. Kertalapítás a fővárosban leginkább a lakótelepi beépítéssel kapcsolatban, és a belvárosi dzsentrifikációs területeken jellemző (*Feltáró módszer: primer és szekunder adatgyűjtés; rendszerezés*).

Feltételezés: A budapesti kerteket áttekintve, azok leginkább a kezdeményezők-szervezők és helyszíneik alapján jellemezhetők és csoportosíthatók. A csoportosításhoz szükséges adatokat a kertek alapításának elemzésétől várom (*Feltáró módszer: primer és szekunder adatgyűjtés; interjú, kérdőív; rendszerezés*).

Cél 2 Kiválasztott kertek megismerésével feltárni és bemutatni azok tájépítészeti minőségét, értelmezni a kertek megjelenését, a városi szövetbe való illeszkedésük kérdését, környezetre gyakorolt hatásukat.

Feltételezés: Egyes budapesti közösségi kertek rendezettségük, a személyes motiváció, valamint a közösségi jelenlét és gondoskodás által új tájépítészeti minőséget és értéket hoznak létre a városi szabadterek kontextusában. Vizsgálom, hogy ennek értéke hogyan

jellemezhető és mely tényezők határozzák meg (*Feltáró módszer: bejárás; tájépítészeti és szociológiai elemzés; dokumentálás*).

Feltételezés: A közösségi kertek illeszkedését leginkább a kert-koncepció, a telepítés – tehát a tervezés határozza meg. Ennek érzékelését befolyásolja a vizsgált közösségi kert működése és kora (a kert „beérése”) (*Feltáró módszer: bejárás; tájépítészeti értékelés*).

Feltételezés: A tervezésben, ill. kezdeti kivitelezésben való részvétel által fokozódik a résztvevők felelősségérzete, sajátjuknak, otthonosabbnak érzik a kertet. Ez ösztönözi a későbbi közösségi használatot és programokat (*Feltáró módszer: kérdőív; interjú*).

Feltételezés: A közösségi kertek környezetében megfigyelhető öntevékeny ültetés, épületbejáratok és előkertek „használata” és személyessé-tétele fokozódott a közösségi kertek hatására (*Feltáró módszer: bejárás; interjú*).

Feltételezés: A várossal foglalkozó hazai szakemberek közösségi kertek jelenségéhez való viszonya, hozzáállása nem egyértelműen pozitív. Tájépítészek, településstervezők, városszociológusok véleményének, nézőpontjának megismerése segíthet ennek értelmezésében (*Feltáró módszer: beszélgetés*).

Cél 3 Kiválasztott kertek megismerésével feltárni a kertközösségek lehetséges szociológiai hátterét, működését, a kertszervezők és résztvevők motivációját.

Feltételezés: A magyar kontextusban, a kelet-közép európaihoz hasonlóan sok esetben szükség van egy civil szervezet kezdeményezésére és szervező erejére közösségi kertek alapításához. Vizsgálom ennek hátterét, valamint e szervezetek jelenlétének szükségességét a kertek üzemeltetéséhez (*Feltáró módszer: bejárás; kérdőív; interjú*).

Feltételezés: A közösségi kertekben való részvétel motivációja eltérő és összefüggésben áll a résztvevők társadalmi státuszával és az épített struktúra jellemzőivel (*Feltáró módszer: primer és szekunder adatgyűjtés; kérdőív; interjú*).

Feltételezés: Budapesten egy kertközösség tagjai jellemzően egy homogén társadalmi közeghez tartoznak, a lakótelepi kerteket kevésbé nyitottnak vélem a belvárosi kertekkel összehasonlítva. Vizsgálendő a résztvevők státusza, motivációja és nyitottsága közötti összefüggés (*Feltáró módszer: kérdőív; interjú*).

Feltételezés: Néhány kert esetében a résztvevők aktív, öntevékeny közösséggé tudtak válni. Vizsgálandó, milyen feltételek esetén teljesül ez (*Feltáró módszer: kérdőív; interjú*).

Feltételezés: Egy együttműködő kertközösség létrejöttéhez szükséges egy pontos és mindenki által elfogadott szabályzat, valamint egy koordináló kertvezető tevékenykedése (*Feltáró módszer: kérdőív; interjú*).

Cél 4 Megismerni a közösségi kertek városhasználatra gyakorolt hatását.

Feltételezés: A jól működő közösségi kert a zöldfelületfejlesztés, valamint a társadalmi mozgósítás jól alkalmazható eszköze (*Feltáró módszer: primer és szekunder adatgyűjtés; kérdőív; interjú*).

Feltételezés: A közösségi kertek elemzése segíti az érintett beépítési struktúrák ingatlan-tulajdonosainak (lakosságának) településfejlesztés iránti igényeinek meghatározását (*Feltáró módszer: kérdőív, interjú*).

ALKALMAZOTT MÓDSZEREK, AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

A kutatás gondolatmenete

A közösségi kertek hazai elterjedése relatív „fiatal” társadalmi jelenség. Létrejöttük „civil” karakterű folyamata, a közösségi kezdeményezés sokszínűsége – szemben a deduktív, elméletből felállított hipotézisek megfigyeléssel való igazolásával – induktív, feltáró megismerésből általánosító folyamatot indokol. A feltáró társadalomtudományi megközelítésben a *lehorgonyzott vagy megalapozott elméletet* („grounded theory”) használtam, melyet a tájépítészeti elemzés keretén belül is értelmezhetőnek találtam, így a két alkalmazott szakterület kutatási módszertanát közelíteni, majd összehangolni tudtam (Babbie, 1995). Ennek alkalmazása során a kérdésfeltevés kezdetben tudatosan nyitott, és csak a kutatási folyamat során válik határozottá. A megközelítés célja, hogy az empirikus adatok és megfigyelt jelenségek módszeres értelmezése által új, elméleti tudáshoz jussunk. Ennek során nem a vizsgált esetek száma a meghatározó, hanem az

eltérő „kategóriák” felfedezése kap jelentőséget. Ennek értelmében a budapesti közösségi kertek áttekintő adatgyűjtését bejárással, szakirodalmuk feldolgozásával, valamint egy kérdőív összeállításával és lekérdezésével kezdtem. Az adatgyűjtés előrehaladtával szűkült a problémafelvetés. Kutatóként a folyamat minden vizsgálat-fajtájában részt vettem, kutatásomat a konstruktivista megalapozott elmélet szerint fogtam fel (Charmaz, 2006). Ezen értelmezés szerint a kutatás interpretatív és *„figyelembe veszi ... hogy a kutató és a kutatás résztvevője (az „adatközlő”) egyaránt interpretálja a jelentéseket és a cselekvést, még akkor is, ha a végső cél a résztvevők világának, cselekedeteinek, jelentéstulajdonításainak a feltárása és megmagyarázása”* (Kucsera, 2008, p. 104). Ez érvényesült kutatásomban az esettanulmányok helyszínének kiválasztásánál, a kertek tájépítészeti és szociológiai értékének megítélésénél, valamint az interjúalanyok véleményének beemelésénél is.

Adatgyűjtés és feldolgozás formái

Kvantitatív adatgyűjtésként feldolgoztam a hazai és nemzetközi szakirodalmat, amely során elsődleges forrásként a kertek, ill. kertszervezők honlapjait, másodlagos forrásként a közösségi kertekről készült kutatások és adatainak értelmezését és rendszerezését végeztem. Ezt folytattam a kertek bejárásával, majd a kertek egy részének kérdőíves felmérésével. Az áttekintő dokumentálást a budapesti közösségi kertek történetének megismerése és rögzítése érdekében végeztem el, evvel szándékosan alapot képezve későbbi kutatásoknak. Az adatok feldolgozását a budapesti közösségi kertek adattáblázatában végeztem, mely táblázatot „kontextus szerint szabadlva” több helyen alkalmaztam az értekezésben – bemutatom az összes budapesti (általam 2017. júliusig megismert) aktív, megszűnt, ill. tervezett közösségi kertet; áttekintem a kertszervezőket; rögzítem a telepítési és ingatlan-használati paramétereket és kiválasztom az esettanulmányok helyszíneit. Kvantitatív adatokat gyűjtöttem a kérdőíves felméréssel, amely kérdőív széles spektrumban kérdez rá a kertész motivációjára, személyiségére, a közösségi kert, továbbá lakókörnyezeti zöldfelületeinek használatára, minőségére. A kutatás feltáró jellege miatt a kérdőív nem reprezentatív, a feltárt összefüggéseket az esettanulmányokban kiegészítő információként használom. A kérdőíves felmérés zárt kérdéseire kapott válaszokat SPSS adatelemző program segítségével értékelem.

Kvalitatív adatgyűjtésem kertközösségeket feltáró módja a terepkutatás volt, a kerttagokkal, szervezőkkel, ill. tervezőkkel való beszélgetéseket a kérdőíves felmérés félig nyitott, ill. nyitott kérdései egészítették ki. A beszélgetések félig strukturáltak voltak, kezdetben lehetőséget hagytam kötetlen beszélgetésre, később közbülső kérdéseket feltevé. A kérdőívben feltett félig nyitott és nyitott kérdésekre adott szöveges válaszokat tartalomelemzéssel értékelem.

Tájépítészeti értékelésnél nem mechanikus adatgyűjtést végeztem, a hangsúly kertenként változott. Az egyes elemeket sorban áttekintve a jelentősen értékes, ill. értéktelen elemeket rögzítettem. Ez az értékelés szubjektív, az eddigiek értelmében interpretatív, az értékelés során azt is rögzítettem, hogy a használók, a szervezők, és a szomszédság, ill. a felmérésben résztvevő kutatótársak hogyan értékeli a kert környezeti és használati minőségét.

Az értekezés felépítése

Az értekezést három fő részre tagoltam.

A *Témafelvetés* első fejezete a *Bevezetés*, amely a kutatási téma jelentőségét, tágabb kontextusát és kutatási céljaim érdekében történt lehatárolásokat tartalmazza; második fejezete a *Kutatás célja* a kitűzött célokat és a kiinduló gondolatként rögzített feltételezéseket tartalmazza; ezt követi az *Anyag és módszerek* fejezet. Az *Irodalmi áttekintés* fejezetében a közösségi kertek létrejöttének értelmezéséhez elemzem a természeti környezet igényét a városban; a vidéki és városi életmód változásait; bemutatom a témakörhöz kapcsolódó városhasználati fogalmak tájépítészeti és szociológiai fogalmait és az érintett városi struktúrákat; valamint a közösségi kertnek nevezett városi kertek sokrétűségét.

Az *Adatgyűjtés és feldolgozás* a *Budapesti közösségi kertek áttekintése* fejezetében a kertek területi eloszlását és területhasználatát elemzem, ezt követi a *Közösségi kertek csoportosítása*, amely a meglévő kertek által megmutatkozó igény és a kertszervezők közötti kapcsolatot tárja fel. *Esettanulmányként* nyolc budapesti kertet elemzek részletesen.

Az értekezés harmadik részét az *Eredmények és következtetések* jelentik.

EREDMÉNYEK

A kiinduló *feltételezések* vizsgálata nem minden esetben vezetett igazolt eredményhez. Így a kertek tipologizálásának szándéka, amelyet a helyszín, a résztvevők, ill. szervezők karakterének együtthatása alapján terveztem, ebben a formában nem volt megvalósítható. Némely *feltételezés* feltárása doktori kutatásom kereteit meghaladó további, az összes budapesti kertet átfogó vizsgálatot kívánna. Ezekre a további kutatások javaslatánál kitérek. Az alábbiakban eredményeimet megállapítások és tézisek formájában foglalom össze. A kutatási munkámra vonatkozó, kevésbé általános érvényű megállapításokat nem tartom tudományos tézisnek, azonban eredménynek tekintem.

Megállapítás 1 A „közösségi kert” fogalmat a magyar és angol köznyelvben és a szakirodalomban egyaránt gyűjtőfogalomként használják, jelentősen eltérő városi kertet is jelölhet. A fogalomhasználat és értelmezés során gondolni kell annak tágabb értelmére és egyértelművé kell tenni, milyen jellegű kertekre vonatkozik.

Megállapítás 2 A közösségi kertek értelmezéséhez a szociológiai és tájépítészeti megközelítés párhuzamos alkalmazása eredményes volt. A két vizsgálatmód egészítette ki egymást, ezt a két szakterületet érintő, integrált tézisek is alátámasztják.

Megállapítás 3 Közösségi kertekkel foglalkozó kutatások már korábban is voltak, egy részük azonban nem jutott nyilvánosságra. Értelmét látom egy kertet összekötő, újak alapítását ösztönző és támogató nyilvános tudásbázis létrehozásának.

Megállapítás 4 Amennyiben egy közösségi kertben összetartó közösség alakul ki, az szélesebb körben is kezdeményező „csíráként”, katalizátorként tud működni civil érdekek képviselőjében, jellemzően érzékeny a fenntarthatóság, ökológia, önszerveződés, szomszédsági közösség, valamint az oktatás kérdéseire.

Megállapítás 5 A közösségi kertek szerepét nem a zöldfelületi rendszer bővítésében, ill. a zöldfelületi intenzitás fokozásában látom, inkább a zöldhálózati rendszer növekményeként képviselnek értéket.

Megállapítás 5 A budapesti közösségi kertek koncepciója lényegét tekintve hasonló. Ennek kivételére néhány jelenlegi kezdeményezés már tapasztalható.

TÉZIS 1 Budapesten az elmúlt öt évben a civil szervezetek és szereplők, valamint egyes kerületi önkormányzatok közösségi kert alapítási szándéka a lakótelepi beépítésen, valamint a belvárosi dzsentrifikációs területeken jelentős lakossági igényt hozott felszínre.

TÉZIS 2 A közösségi kertek rendezettségük, a személyes motiváció, valamint a közösségi jelenlét és gondoskodás által új minőséget hoznak létre a budapesti városi szabadterek kontextusában.

TÉZIS 3 A jól szervezett közösségi kert a lakóterületek státuszának javítása érdekében végzett rehabilitáció „ún. szoft” elemeként a társadalmi mozgósítás jól alkalmazható eszköze, amelynek jelentős zöldfelületi következménye is van.

TÉZIS 4 A közösségi kert alkalmas a lakótelepi beépítés úszótelkei közötti, nyilvános szabadter használataának fokozására, amelynek során a kerttagok korlátozott használatú közkertként intenzíven használják és végzik fenntartását.

TÉZIS 5 A közösségi kert tervezése és megvalósítása során – a városi környezetre nem jellemző funkciója miatt – fokozott gondosságot igényel a közvetlen környezetéhez való illeszkedés.

TÉZIS 6 A közösségi kertek közvetlen társadalmi haszna a résztvevők ismeretségi körének bővülése, amelynek mértéke a közösség aktivitásának függvénye.

TÉZIS 7 A közösségi kertben a közösségi érdek mellett mindvégig megmarad a közvetlen egyéni érdek megvalósításának lehetősége is.

TÉZIS 8 Egy közösségi kert tevékeny kertközösségének létrehozásához szükség van közösségfejlesztő tevékenységre, amelynek intenzitása és metodikája eltérő lehet, szükséges mértéke a résztvevők társadalmi státuszának függvénye.

Új és újszerű tudományos eredmények

Kutatásom során tisztáztam a *közösségi kert*³ fogalmát – amit körültekintően kell használni, mert lényegében jelentősen eltérő városi kerteket is jelölhet. A fogalomhasználat és értelmezés során gondolni kell annak tágabb értelmére és egyértelművé kell tenni, milyen jellegű kertekre vonatkozik. (*Megállapítás 1*) Ezen belül elhatároltam azon kertek csoportját, amelyre vizsgálatom céljaim elérése érdekében kiterjed.

Összeállítottam budapesti közösségi kerteket áttekintő adatbázist, mely alapként szolgált kutatási kérdéseim meghatározásához, az esettanulmányok kiválasztásához és részletes feltárásukhoz. Az adatbázis bővíthető, átrendezhető, kiindulást jelenthet további témában végzett kutatáshoz. A most megjelent KÉK által összeállított közösségi kertek adattárával összevethető, kölcsönösen segíthetik egymást (*Megállapítás 3, Tézis 1*).

Megismertem a budapesti közösségi kertek iránti igény és alapítói szándék összefüggéseit, ennek következtében értelmezni tudtam a Nyugat-Európára nem jellemző „top-down” alapítású önkormányzati kerteket és a Budapesten tevékeny civil szervezetek szerepét. Az értelmezés alapján kimutatható, hol van lehetőség újabb közösségi kert projektek támogatására a magyar kontextusban – akár befogadói, akár szervezői szinten, valamint új szervező erő belépésére. Ez az ismeret tágabb értelemben is használható hasonló, kisközösségekre épülő projektek esetén (*Tézis 1*).

A budapesti kertek az elmúlt öt évben jellemzően azonos koncepciót alkalmaztak - ennek hasznát, háttérét, hatását tártam fel kutatásommal. A nyugat-európai példákat áttekintve megállapítom, hogy azok új irányokat mutatnak a közösségi kert funkcióhoz csatolt, vagy hasonló jellegű kezdeményezések terén, amelyek meghonosításának kérdése érdekes szempontokat vet fel, további vizsgálatra érdemesnek tartom. A kerteket felmérő adatgyűjtés a munkám feltáró jellege miatt szélesebb körben gyűjtött adatokat, a kerttagok háttere, információhoz jutási szokásai, motivációja, környékről alkotott véleménye és fejlesztési javaslatai ezt követő kutatások alapja lehet (*Megállapítás 5, Melléklet 3*).

Eredményeimet megállapításokban és tézisekben fogalmaztam meg, melyek mindkét

---

³ Itt, utalva a fogalom tágabb jelentésére általános értelemben használom.

szakma számára vezérfonalat kínálnak a közösségi kertek jelenségének és szerepének értelmezésében. Felhívják a figyelmet a kertek által létrehozott új minőségre, amely mutatja a közhasználatú szabadterek differenciálásában, a korlátozott használat lehetővé tételében, az így generált kisközösségekben rejlő potenciált. A közösségi kertek nyugat-európai jellegét bemutatva előrevetíti a szabadterek birtokbavételének kelet-közép európai kontextusban is várható fokozott igényét. A lakótelepi beépítés rehabilitációjának része a szociális fejlesztés, melynek egyik fontos módja a lakó-közösségek fejlesztése, az ott lakók környezetük iránti felelősségvállalásának, aktivitásának ösztönzése – a közösségi kerteket értelmező kutatásom ennek egy lehetséges eszközét mutatja be, amely tovább vezethet új közösséget motiváló projektek meghonosításához, fejlesztéséhez. Munkámnak nem célja, hogy minden lakótelepi szabadterén közösségi kertek nyíljanak – de a megközelítést példaértékűnek tovább gondolásra érdemesnek tartom. Kiemelten azért is, mert e téren megvalósul a közösségi / önkormányzati / szakmai szereplők együttműködése, amit a városfejlesztés jelen kérdéseinek megoldásában elengedhetetlennek látok (*Tézisek 1-8*).

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A JAVASLATOK

A céljaim és eredményeim alapján a városi közösségi kertek jelenségét további vizsgálatra érdemesnek tartom, a következőkben ismertetem a tervezett további kutatásokat.

Az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia, valamint Társadalmi tudományok szakjainak hallgatói szakmai gyakorlat keretében végzik az esettanulmányokként kiválasztott kertet kérdőíves felmérését. A felmérés a tervezettnél későbbre tolódott, így november elejéig még a kérdőívek lekérdezése folyik. Másik feladatrészünk a közösségi kertek környezetének felmérése a kertek közvetlen szomszédságában lévő lakóépületek lakóinak körében. Ez első körben gyors-interjúkkal történik, amelyben a kertről megfogalmazott véleményeket gyűjtjük. A következőkben ennek átfogóbb, kérdőíves felmérését dolgozzuk ki.

A közösségi kertek kapcsán a résztvevők és a kert szomszédsága körében érdekesnek tartom annak kérdőíves felmérését, hogy a lakótelepi zöldfelületeket, szabadtereket az ott lakók véleménye szerint hogyan lehetne jobban használni. Ez a kertek környezetében vélhetően eltér az általános lakótelepi helyszínektől, mert az itt lakók érzékenységét, kreativitását a közösségi kert magvalósulása fokozza.

Az MTA Szociológiai Intézetének részvételével előkészítés alatt áll egy nemzetközi együttműködés keretében tervezett kutatás, amely több kelet-közép országot összehasonlítva értelmezi a városi közösségi kertek és a zártkertek (allotments) használatának összefüggéseit, interdiszciplináris megközelítésben. Ennek alapvető célja, hogy elmélyítse, megújítsa és összehangolja a lakótelepi beépítéssel kapcsolatban álló városi kertek társadalmi-gazdasági környezetének értelmezési metodikáját. Célunk olyan új értékelési módszer kifejlesztése, mely lehetővé teszi, hogy több európai város esetén térbeli és szociológiai modellek alkalmazásával összevethessük a városi kertek megjelenési formáit és feltárjuk az eltérések hátterét, bevonva a tájépítészet, várostervezés, szociológia, geográfia szakágakat. A tervezett kooperációt a már meglévő, szoros szakmai együttműködésünk kiterjesztéseként gondoljuk, amely során Németország, Csehország, Lengyelország és Magyarország kutató csoportjai együttműködése folytatódik és foko-

zódik, eredményeivel helyi döntéshozatalt támogatja. Az interdiszciplináris kutatómunkába egyetemi hallgatók is közreműködhetnek.

A közösségi kertek jelenségére a tájépítész, várostervező szakma véleménye megosztott. Tervezett beszélgetések várossal foglalkozó szakemberekkel a közösségi kertekről hozzájárulhatnak a kertek értelmezéséhez is. A beszélgetések során a következő kérdésekre keresnénk választ: *Mitől illeszkedik egy közösségi kert a környezetéhez? Tud-e hosszútávon fenntartható lenni? Mi az önkormányzat szerepe a közösségi kert-funkció esetében? Melyik közösségi kert hoz létre új városi minőséget és ennek mi a fő jellemzője? Mi táplálja a közösségi kertek iránti igényt: az erős veteményezés ösztön –vagy a városi tér közösségi birtokbavételének vonzó lehetősége? Milyen más ilyen közösségi területfoglalásnak van ereje, ezáltal szerepe a városmegújításban?*

IDÉZETT FORRÁSMUNKÁK

Babbie, E., 1995. *A társadalomkutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi.

Charmaz, K., 2006. *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.

Kucsera, C., 2008. Megalapozott elmélet: egy módszertan fejlődéstörténete. *Szociológiai Szemle*, 3. kötet, pp. 92-108.

Rosol, M., 2006. *Gemeinschaftsgärten in Berlin. Eine qualitative Untersuchung zu Potenzialen und Risiken bürgerschaftlichen Engagements im Grünflächenbereich vor dem Hintergrund des Wandels von Staat und Planung, Dissertation*. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Fakultät II.

A TÉMAKÖRHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK

Folyóiratcikkek

Fáczányi, Z., 2014. Potentials of Urban Agriculture in Reflection of the "Thessaloniki Project - Red and Green". *Ybl Journal of Built Environment*, 2(1), pp. 30-41. ISSN 2064-2520, DOI: <https://doi.org/10.2478/jbe-2014-0003>

Fáczányi, Z. & Balogh, P. I., 2015. Az interkulturális kert fogalma a magyar kontextusban / The notion of the intercultural garden in Hungarian context. *4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*, Issue 39, pp. 2-19. ISSN 1787-6613

Adorján, A., Fáczányi, Z. & Sipos, A., 2015. Sustainable revitalization of brownfield lands - possibilities of interim utilization in the form of urban community gardens. *Acta Universitatis Sapientiae. Agriculture and Environment*, 7. kötet, pp. 47-57. ISSN 2068-2964, DOI: 10.1515/ausae-2015-0004

Fáczányi, Z., 2017. Present and Future of Community Cultivated Vegetable Gardens in Budapest. Research Report at the 3rd Transylvanian Conference of Horticulture and Landscape Architecture in 2015. *Acta Scientiarum Transylvanica. Agronomia*, 23-24, 2015-16(2), pp. 104-119. ISBN 1842-5089

Csizmady, A., Treija, S. & Fáczányi, Z., 2016. Participatory Design Processes for the Development of Green Areas of Large-Scale Housing: Case Studies from Budapest and Riga. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 17-25. ISSN 2336-2839 DOI: 10.13060/23362839.2016.3.2.293

Konferenciakiadványok és elektronikus publikációk

Fáczányi, Z., Zelenák, F. & Balogh, P. I., 2016. *Self-supporting Urbanity - Connection of Community Gardens to the "Green, Grey and Red Structure" of Budapest*. Szófia, International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts / Architecture and Society, 2. SGEM Vienna 2016.04.06 -2016.04.09. , pp. 593-599. ISBN:978-619-7105-54-4

Csizmady, A. & Fáczányi, Z., 2016. *The influence of community gardening on the status of housing. Growing in Cities. Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening. Conference, Basel 10-11.09.2016. Full papers.* Basel, University of Applied Sciences, pp. 198-209. ISBN:978-3-033-05757-9

Adorján, A., Sipos, A. & Fáczányi, Z., 2017. *Interim green utilization of brownfields in Budapest as potential for mitigation of climate change - possibilities in our neighbourhood.* Bonn, BfN Federal Agency for Nature Conservation, pp. 70-72. ISBN 978-3-89624-193-1, DOI 10.19217/skr456

A témában tartott zsűrizés és előadások

Member of the jury at the final presentation. Thessaloniki, Görögország. The Thessaloniki Project – Red and Green. (2014.01.19-23.) Aristotle University of Thessaloniki, School of Architecture, Master course

Fáczányi, Zs. *Present and Future of Community Cultivated Vegetable Gardens in Budapest. Research Report.* Marosvásárhely, Románia. III. Erdélyi Kertész és Tájépítész Konferencia (2015.05.15-16.) Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Műszaki és Humántudományok Kar

Fáczányi, Zs. *Városmegújítás civil szemmel.* Budapest, ÁTJÁRÓ – Konferencia a változó városról. Hegyvidék (2015.10.20.) FUGA Budapesti Építészeti Központ

Adorján, A., Sipos, A. & Fáczányi, Zs. *Interim green utilization of brownfields in Budapest as potential for mitigation of climate change - possibilities in our neighbourhood.* Bonn, Németország. Conference Nature-based solutions to climate change mitigation and adaptation in urban areas and their rural surroundings. (2015.11.17-19.) Helmholtz-Centre for Environmental Research, Bonn

Fáczányi, Zs., Zelenák, F. & Balogh, P. I. *Self-supporting Urbanity - Connection of Community Gardens to the "Green, Grey and Red Structure" of Budapest.* Bécs, Ausztria. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts /Architecture and Society, 2. SGEM (2016.04.06-09.) Hofburg Congress Center

Csizmady, A. & Fácányi, Zs. *The influence of community gardening on the status of housing*. Bázél, Svájc. Growing in Cities. Conference Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening. (2016.09.10-11.) University of Applied Sciences

Csizmady, A., Treija, S. & Fácányi, Zs. *Participatory Design Processes for the Development of Green Areas of Large-Scale Housing: Case Studies from Budapest and Riga*. Prága, Csehország. Round table: Nature – home – housing. Negotiating urban space and its development (2016.10.31.) Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences

Fácányi, Zs. *Community Gardening in Budapest. Analysis with Methods of Urban Sociology and Landscape Architecture*. Besztercebánya, Szlovákia. Matej Bel University, Institute of Social and Cultural Studies (2017.03.24-28.)

Kocsis, J. B., Fácányi, Z. & Keresztes-Sipos, A. (2017). *A dzsentrifikáció által megjelenő új városi zöldfelület-használati igény és annak megvalósulási lehetőségei Budapest belvárosi kerületeiben*. VI. Magyar Várostartörténeti Konferencia, Budapest Főváros Levéltára, 2017. november (befogadott absztrakt)